

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата філософських наук, доцента кафедри філософії та суспільних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка **Поперечної Галини Антонівни** про дисертацію **Сукеннікова Олексія В'ячеславовича** «**Особистість як соціокультурний феномен: історико-філософський аналіз**», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії.

В контексті проблем і перспектив поступу сучасної цивілізації проблема гуманізму, переосмислення якісних проявів людського буття та формування нового розуміння людини стає однією з пріоритетних для мислителів різного спрямування. Якщо екзистенціалісти минулого століття здійснювали акцент на негативістських моментах людського існування та послідовній реалізації антропного принципу в науці, культурі, соціальній практиці тощо, то в умовах глобалізації, яка пронизує всі сторони і аспекти людської життєдіяльності, стає очевидним, що повноцінне буття людини можливе лише у її взаємодії з Іншим, з суспільством, природою, трансформації яких справляють важливий вплив на усвідомлення нею своєї автентичності. Власна ідентичність стає для людини необхідним осердям, на ґрунті якого вона вирішує спричинені сучасними глобалізаційними та інформаційно-комунікаційними процесами проблеми та вибудовує ціннісно-сміслові координати свого життя. Відтак, визначення шляхів і способів становлення особистості, досягнення нею своєї ідентичності є важливим аспектом сучасної філософської рефлексії. З огляду на це, тема дисертаційного дослідження є, безперечно, актуальною.

Подана до захисту дисертація є цілісним дослідженням, яке дозволяє не лише розкрити сутність феномену особистості, але і виявити соціокультурні та концептуальні передумови його становлення, здійснити історико-філософську ретроспективу способу і особливостей самовизначення

людини та окреслити перспективи його подальшого здійснення в нових умовах.

Мета роботи відповідає обраній темі й надає можливість розкрити сутність феномену особистості та з'ясувати специфіку і вплив панівних парадигм особистісного самовизначення людини на різних етапах соціокультурного розвитку. Поставлені завдання та обрані методи, зокрема, міждисциплінарний підхід і використання феноменологічного методу, дозволяють з усією повнотою досягнути окреслену мету і виконати дослідження на належному науковому рівні.

Наукова новизна й теоретичне значення дисертації полягають у тому, що в ній вперше в історії вітчизняної філософії виявлено своєрідності світоглядного контексту особистісного самовизначення людини в різні культурно-історичні епохи через призму її саморозкриття в процесі діалогічного спілкування з рівноцінним Іншим. Наукові положення та висновки дисертаційного дослідження є чітко сформульованими, доведеними і переконливими.

Структура дисертації Сукеннікова О. В. обумовлена поставленими завданнями, об'єктом та предметом дослідження. Вона включає: вступ, три розділи, які містять вісім підрозділів, списки використаних джерел та загальні висновки. Позитивною рисою рецензованої праці є її інформативна насиченість та логічна послідовність викладу матеріалу.

Перший розділ дисертації Сукеннікова Олексія В'ячеславовича присвячено аналізу методологічної основи дослідження. Варто відзначити, що цілком виправданим є його намір спершу з'ясувати дефінітивні характеристики поняття «особистість» у соціально-філософському дискурсі, в результаті чого він демонструє позірну простоту проблеми особистості, розмаїття підходів до її тлумачення та їх залежність від розуміння місця, ролі і призначення людини в різні історичні періоди, а також доводить важливість і необхідність цілісного історико-філософського осмислення проблеми особистості.

У другому розділі «Перспективи особистісного самовиявлення людини в домодерній культурі» Сукенніков О. В. розкриває еволюцію антропологічних ідей в античній та середньовічній епохах. На широкому матеріалі, що характеризує життя і вірування різних народів, він показує, що в міфологічній свідомості не було місця для одиничних форм буття, тому людина реалізувалася через входження в рід. Попри це, в органічному цілому первісної спільноти вже з'являються особи, які можуть розглядатися як прообраз особистості (шамани, знахарі, маги тощо) (с. 81).

Принагідно зауважити, що в процесі характеристики місця і ролі людини в давньогрецькому світогляді, дисертант демонструє глибокі знання античної філософії. Виходячи з того, що античному мисленню притаманна єдність «природи та духу», він доводить, що греко-римський світ не зумів підійти до усвідомлення вільної особистості, позаяк космологічні уявлення не дозволили надати цьому вимірові онтологічної обґрунтованості (с. 119). Це могло здійснитися лише за трансформації загальної картини світу, в якій допускалася б незалежність людини від зовнішніх чинників буття. Необхідні світоглядні зміни відбулися в процесі розвитку християнського світобачення. Розкриваючи основні етапи становлення особистості в епоху Середньовіччя, автор зосереджує увагу на соціокультурних особливостях тієї доби та справедливо заключає, що важливою перепорою на шляху до автономії особистості є екстраполяція ієрархічності буття у соціальний вимір.

У третьому розділі дисертації «Сучасність у пошуках особистості: колізії та проблеми» розвиток антропологічних ідей розглядається автором у тісному зв'язку з політичними, соціальними, економічними змінами та науковими відкриттями. Розкриваючи основні моменти еволюції проблеми людини в європейській філософії Нового часу, Сукенніков О. В. ґрунтовно висвітлює внутрішні суперечності гуманізму Ренесансу та всебічно характеризує основи і своєрідність антропологічного проекту модерну, доводячи, що особистість як соціокультурний феномен і новий антропологічний ідеал постає на тлі новоевропейського вчення про суб'єкт.

Виходячи зі становища людини в постмодерну добу, дисертант подає глибокий аналіз постмодерної програми її особистісного самовизначення.

Узагальнення, кількісне та якісне структурування матеріалу надає роботі послідовності, зв'язку та несуперечності, а її результатам – виваженості та достовірності. Висновки дисертації корелюють з поставленими у вступі завданнями і акумулюють найбільш вагомі, теоретично виважені результати дослідження.

Достовірність отриманих наукових результатів підтверджена опрацюванням і узагальненням великої кількості наукових джерел, присвячених обраній тематиці (217 найменувань, 48 з яких іноземними мовами), а також достатньо повно відображена в публікаціях у наукових фахових виданнях України і за кордоном.

Автореферат дисертації відповідає змісту дисертаційного дослідження та відображає його ключові положення і концептуальні позиції.

Одержані результати можуть бути використані в процесі історико-філософських досліджень, при розробці окремих напрямків і проблем з філософської антропології, соціальної філософії, а також для підготовки та читання лекцій з дисциплін філософського циклу. В практичній площині результати дослідження можуть бути корисними при розробці соціальних і педагогічних програм, у процесі вироблення управлінських стратегій та рішень, пов'язаних з подальшим розвитком гуманітарної сфери українського суспільства.

Детальне ознайомлення зі змістом засвідчує, що дисертація Сукеннікова Олексія В'ячеславовича є завершеною самостійною науковою працею. Її автор демонструє глибоке знання сучасної методики історико-філософських досліджень. Робота виявляє вміння автора самостійно і творчо аналізувати наукові проблеми, здійснювати філософську інтерпретацію, робити обґрунтовані висновки і рекомендації.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Сукеннікова Олексія В'ячеславовича в цілому, вважаємо за необхідне зробити деякі побажання та зауваження.

1. Попри простоту і доступність стилю написання дисертації, в ній подекуди зустрічаються граматичні помилки, повторення, а також не завжди достеменно простежується позиція автора. Деякі частини, зокрема п. 2.2, потребує узагальнення та ущільнення матеріалу, натомість п. 2.3 варто було б дещо розширити.
2. У підрозділі 2.2 йдеться про світоглядну кризу в античному суспільстві (с. 110). Її відображення дисертант розкриває у тогочасній трагедії та філософії стоїків, в яких вперше і проявилася інтенція на формування емансипованої, незалежної особистості. На нашу думку, в цьому контексті варто було б також звернути увагу і на зміни суспільно-політичного характеру, які привели до руйнування античного полісу і сприяли переходу античної думки з об'єктивізму в площину суб'єктивізму.
3. В процесі характеристики особистості у середньовічній світоглядній парадигмі, автор звертається до творчої спадщини представників східної і західної традиції та аналізує такі важливі християнські концепти, як «триєдина іпостась Бога», «особа», «двоєдина природа Христа» і ін. Поряд з цими концептами доцільно було б дещо більше уваги приділити таким поняттям, як «гріхопадіння» і «свобода волі людини» та їх значення у відкритті внутрішньої автономії духу.
4. Підпункт 3.3 присвячений аналізу становища людини в постмодерну добу та його рефлексії у постмодернізмі. У ньому підкреслюється, що в нових світоглядних та соціокультурних умовах людська особистість витворюється в процесі комунікації з Іншим (с. 212). Як відомо, в філософській думці XIX століття вперше принцип туїзму був обґрунтований Л. Фейєрбахом. Наскільки розуміння ним

співвідношення «Я» і «Ти» співзвучне посмодерністському тлумаченню?

Наведені вище зауваження не є настільки суттєвими, щоб вплинути на позитивні результати дослідження і його високу загальну оцінку. Дослідження Сукеннікова Олексія В'ячеславовича є самостійною розвідкою і цілком відповідає спеціальності 09.00.05 – історія філософії, за якою воно подане до захисту. Дисертація Сукеннікова Олексія В'ячеславовича «Особистість як соціокультурний феномен: історико-філософський аналіз» повністю відповідає вимогам п. п. 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24. 07. 2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19. 08. 2015 та № 1159 від 30. 12. 2015 р.), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії.

Кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії
та суспільних наук
Тернопільського національного
педагогічного університету
ім. В. Гнатюка

Поперечна Г.А.

